

ПРАВО НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Яна Михайлівна САДИКОВА,

*канд. юрид. наук, доцентка, доцентка кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ*

На 13-му Європейському форумі з прав дитини 2020 року було зазначено, що Європі потрібна стратегія, яка б охоплювала всіх дітей і підтримувала б дітей у вразливих ситуаціях, стратегія, яка заохочує та підтримує наше право брати участь у прийнятті рішень, які стосуються нас. Проголошено, що нічого, що вирішується для дітей, не повинно вирішуватися без дітей. Настав час нормалізувати участь дітей. 24 березня 2021 року Європейська Комісія ухвалила Стратегію ЄС щодо прав дитини [1]. В Україні так само питання забезпечення найкращих інтересів дітей та захисту їх прав є вкрай актуальними. За повідомленням міністра соціальної політики вже почалася розробка єдиної Національної стратегії у сфері забезпечення прав дітей України за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) [2]. При цьому варто відмітити, що кроки в напрямку забезпечення та захисту прав дітей вже зроблені в Україні. Тим не менш, питання залученості дітей під час прийняття рішень, що стосуються їх безпосередньо, створення умов для реалізації права бути вислуханим, забезпечення права дітей на доступ до правосуддя тощо ще є не вирішеними.

В цивільному процесі дитина може бути практично будь-яким учасником справи (позивачем, відповідачем, третьою особою, заявником, заінтересованою особою тощо) або іншим учасником процесу, наприклад, свідком. Однак питання щодо участі та процесуального статусу дітей в справі є складними. Механізми забезпечення реалізації права участі дитини в цивільному судочинстві, так само як і її форми не виписані детально в статтях процесуального закону. Право дітей на участь у справах, що стосуються їх життя, означає доступ дітей до правосуддя, і серед іншого право на правову допомогу [3].

В ст. 45 ЦПК України другим пунктом визначено право дитини на отримання інформації про судовий розгляд. Це положення представляє собою одне із змістовних положень права на дитини на інформацію в цілому. Право дитини на інформацію є не лише центральним принципом правосуддя, дружнього до дітей, але і центральним принципом права дітей брати участь у прийнятті рішень, які їх стосуються [4, с. 210]. Окрім того, право дитини на інформацію є важливим елементом забезпечення права на справедливий суд, гарантований ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ефективна участь – це один з векторів побудови правосуддя дружнього до дитини. Не достатньо лише на папері перелічити права дитини та суто формально підходити до питання забезпечення участі дитини в системі правосуддя. Ніхто не може вчинити розумно та виважено не маючи інформації, не будучи обізнаних про окремі аспекти події або не розуміючи наслідків сво-

їх вчинків. Діти мають специфіку сприйняття та обробки інформації, що обумовлені їх віком та властивостями психологічного розвитку. Так само ці особливості проявляються у прийнятті дитиною рішень, у висловлюванні своєї позиції, бажанні чи не бажанні спілкуватися тощо.

Право на інформацію щодо судового розгляду нерозривно пов'язане з правом на правову допомогу. Отримання належної, вчасної та адаптованої до розвитку дитини правової інформації сприяє не тільки тому, що дитини буде орієнтуватися в ситуації, але й тому, що дитина буде впевненішою у висловленні власної думки, більш вільно зможе спілкуватися з суддею. Це, в свою чергу, дозволить дотриматися стандарту найбільшого врахування інтересів дитини при вирішенні справи.

В Новій Зеландії функціонують юристи для дітей, які є самостійними учасниками процесу і діють відокремлено від юристів, які представляють інтереси батьків. Положення, що дозволяють суду призначити адвоката для дитини, дублюються в різних законах сімейного законодавства Нової Зеландії [5]. Досвід призначення юристів для опіки над інтересами дітей існує і в державах Європи.

В Україні відповідно до ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» серед інших право на безоплатну вторинну правову допомогу мають діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту. При цьому діти мають право на всі види правових послуг, тобто на захист, на здійснення представництва інтересів в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, а також на складення документів процесуального характеру.

За результатами моніторингу виконання цілей сталого розвитку в Україні кількість осіб до 18 років, які звертаються за безоплатною правовою допомогою, у 2019 році становила 1976 осіб, у 2018 – 2051 особу. Для порівняння за іншими віковими категоріями, то віком від 18 до 35 у 2019 році звернулося 70756 осіб, а від 35 до 60 років – 185227 осіб [6]. У звіті про роботу БПД у 2020 відображені дещо інші цифри, хоча і дуже близькі. Зазначається, що у 2020 році по БВПД надійшло 1 817 (3,1%) від дітей [7, с. 22]. При цьому найпоширеніші питання щодо захисту прав дітей стягнення аліментів, позбавлення батьківських прав, визначення місця проживання дитини при розірванні шлюбу, залучення захисника або представника у кримінальному провадженні [7, с. 27].

Ці цифри, з одного боку, показують, що діти визнаються суб'єктами звернення за правовою допомогою, і що потреба в такій допомозі існує, однак існує і інший бік медалі.

Звичайно, питання щодо захисту прав дітей, на які вказано у звітному збірнику стосуються прав дітей, однак що стосується цивільних-правових питань, то, вочевидь, вони є «штучними». Під час інтерв'ювання представник Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Сумській області зазначила, що діти самостійно не звертаються. Звернення надходять від представників дитини. Тобто всі «дитячі» цивільно-правові питання та звернення, визначені у звіті, не є по факту такими.

По-перше, це пояснюється тим, що діти не самоусвідомлюють власне того факту, що вони самі є самостійними суб'єктами права в цілому і, зокрема, права на безоплатну правову допомогу.

По-друге, ситуація ускладнюється ще непрозорістю та непослідовністю законодавства. Відповідно ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» звернення про надання правових послуг, що стосуються дітей, подаються їх законними представниками, і не передбачено можливості звернутися безпосередньо самій дитині.

Список використаних джерел:

1. EU strategy on the rights of the child COM(2021): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Brussels, 24.3.2021 / The EU. URL: [1_en_act_part1_v7_0.pdf](https://ec.europa.eu/europa.eu) (europa.eu) (дата звернення 02.12.2021)

2. Мінсоцполітики за підтримки ЮНІСЕФ починає розробку єдиної Національної стратегії забезпечення прав дітей / ЮНІСЕФ в Україні. URL: [unicef.org](https://www.unicef.org/ukraine) (дата звернення 02.12.2021)

3. Садикова Я. М. Впровадження принципу ефективної участі дитини в правову систему України. *Науковий електронний журнал*, 2021. № 11. URL: www.lsej.org.ua.

4. Stalford H., Cairns L., Marshal J. Achieving Child Friendly Justice through Child Friendly Methods: Let's Start with the Right to Information. *Social Inclusion*, 2017, Volume 5, Issue 3, P. 207–218.

5. Moran J. Principal Family Court Judge. Family Court Practice Note. Lawyer for the Child: Selection, Appointment and Other Matters. 2020. URL: <https://www.justice.govt.nz/about/lawyers-and-service-providers/service-providers/practice-notes-and-procedures/> (дата звернення 02.12.2021)

6. Моніторинговий звіт «Цілі сталого розвитку. Україна, 2020» SDG Ukraine Monitoring Report 2020 / ЮНІСЕФ в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sustainable-development-goals-ukraine-2020-monitoring-report> (дата звернення 02.12.2021)

7. Звіт БПД за 2020 рік / Безоплатна правова допомога 2020. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publicna-informatsiya/bezoplatna-pravova-dopomoga-2020> (дата звернення 02.12.2021)